Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

1925 чылдан үнедип-таратпаан

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл ИЮЛЬ 16 ПЯТНИЦА № 170 (8630)

ӨРТЭӨ 2 КӨП.

СЭКП обкомунуң II пленумунуң шиитпирин амыдыралга боттандырар дээш

АЖЫЛ ХАЙНЫККАН

Чеди-Хемчик районнуң ажылчы чоннары тоску беш чылдың баштайгы чылында малдың быжыг чем-суурун тургузуп алыр дээш чүткүлдүг демисежин турар. Сиген кезилдезинче районнуң ажыл-агыйлары бо хүннерде калбаа-биле кирипкен. Июль 13-теги байдал-биле алырга, сиген шелдеринде трактор-биле сиген кезер 26 машина, сиген бөлер 8 машина ажылдап турар. 300 ажыг кижи ыяш, хараган аразы черлерниң сигении хол кадыры-биле кезип турар. 252 тонна сигенни сараттаан, 257 тонна будук-бүрү чемнерни белеткээн, сноптай тарып аскылаан.

Мал чеминиң бүдүн чартык чылда четчир курлавырын тургузар дээш демиселдиң эгелекчилери — «Алдан-Маадыр» совхозтуң, ажыл-ишчилери—сиген шелдеринде 112 кижи хайныышкыныг ажыдап турар. Совхозтуң бо чылын сиген белеткээр планы — 2020 тонна. Ам ында трактор-биле сиген кезер 4 машинаның, сиген бөлдүрер 6 машинаның механизаторлары болгаш хол кадырларлыг 48 кижи боттарының бөрген сөзүнге эвес болур дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Олар бо хүннерге чедир 172 тонна сигенниң сараттарын белидип үндүрүпкен. Совхозтуң Бора-Тайга салбырында Сарыглар Конгар-оол удурткан хову бригадазы 11 тонналыг сарааттаан тургускан. Совхозтуң машина-трактор мастерскаазының ажылдакчылары Макар Донгактың удуртулгазы-биле 60 тонна сигенни кезип, курганаткаш, сараттап алган.

Партияның XXII съездизи аттыг совхозтан 75 кижи Ленин аттыг колхозтуң сигенчилери будук-бүрү чемнерни 97 тоннаны белеткеп алган. Ол ажылга хераженнериниң коммунист Монгуш Хорлуурга баштаткан звенозу болгаш школачылар бригадазы онза идепкейлиг киржип, бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Колхоз сиген кезилдезинче чеокта чаа кирген болгаш сигенчилер Шом-Шум, Шеле, Чүрек-Бажы ынчаар сиген кестирип ажылдап турар.

Дергейде дөрт звено кылыр үстүп алган, боттарының аразында чарыштыг ажылдап турар. Олар 98 тонна сигенни сараттаан болгаш 16 тонна будук-бүрү чемнерни белеткээн.

Июль 12-нин эртенинде районнуң бүгү денискээринге бир дески оожум чаашкын эгелээш, хүпседир, хондур чагган. Оон соонда өөт-сиген, үнүш-тарылга дораан-на чалгай өн киржип, чер кыры дескизи-биле ногаарарын келген. Тараа, сиген суттарыкчылары ажылын соксавайн, үнүш-дужүтке буянныг болур үүлезин соруктуу-биле бүдүрерин үргүлчүлеп турар.

Бо айның 17-де бүгү районга массалыг субботник мал чемнери белеткээринин фронтузуига болур. Аиаа район төвүнден эгелээш чурттакчылыг хамык-да черлерниң бүгү чону улуг-аныяа чок идепкейлиг киржир деп турар. Бистиң районда мал чемнерин белеткээринин фронтузу улам калбарып бар чылар.

М. СЕВЕН.

«Шынының» корр.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ БОЛГАШ УЛУСЧУ КОНТРОЛЁРЛАР

Бүгү совет улус ыяшкаш, биистиң республиканың ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивазарын амыдыралга боттандырар дээш улуг күжениишкинниг ажылдап турар.

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир болгаш күрүнеге садар талазы-биле Тыванның малчыннары чартык чылда эки коргузүглерни чедип алган. Күрүнеге эт, сүт, дүк садар талазы-биле алган хүзээлгелер ажыр күүсеттинген. Районнарның хой иуруузу мал ажылының продукцияларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының онаалгаларын чедиишкинниг боттандырган.

Иштиниң малының чайгы семяртилгезин организастыг чорудуп, оларның баш санын көвүдедир, продуктуг чорууп бедидер дээш ажыл-иш чер болганда хайныкпан. Чайгы семяртилге—малды кыштан хүр ажырарының чаш төлду хорамча чок камгалап алырының, хой продукция бүдүрериниң магадылалы ол.

Иштиниң малынга четчир чем курлавырын тургузары—хүннүң кол айтырыы. Республиканың колхозтары, совхозтары бо чылын 290 муң тонна бөдүүн чемнерни, 361 муң тонна силосту, 500 тонна ажыг сенажты, 300 тонна сигенни далганын болгаш будук-бүрүзүнден 40 ажыг тонна мал чемни далганны белеткээр. Ол улуг сорулганы шиитпирлээрде бар аргаларны дилеп тывар, ажылды биилиг организастаар, техниканы долузу-биле ажыглаар. Ол айтырыглар бүгү-иитиниң кичээнгейиниң төвүнге турар үжүрлүг.

Көдээ ажыл-агыйда бо чугула кампания улусчу контроль комитеттериниң хүн бүрү ажылы-биле шуут холбашкан. Колхозтарда, совхозтарда улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының күжүн мал чеми белеткеп турар бригадаларга, звеноларга таарыштыр тургузары чугула. Ажылды организастаарынче, белеткээн мал чеминерииң хемчээлинче, шынарынче кичээнгей салып, контрольду күштелдирер херек.

Каа-Хем районнуң «Тиялелге» колхозунда улусчу контроль болүү мал чеминиң белеткелиниче кичээнгейин салып келген. Ол ажыл-агый чыл бүрүде малта быжыг чем-суурну тургузуп ап турар. Колхозта механизастаттынган бригада бо чылын 1900 тонна сиген, 10250 тонна чулуктуг чем белеткээр. Аиаа ажылдаар машина-техника бүрүн белен. Кукурузаның, мал чеми культураларның болгаш сигенниң үнүжү эки. Колхоз баштаар черя, партия организациязы сигенчилериниң материалдыг соңгурганы бедидериниң хемчегелерин ап турар. Шаңналды, немелде толевирни белеткээн мал чеминиң хемчээни, шынарын барымдаалап тыпсыр.

Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда сиген кезилдези, будук-бүрү белеткеп калбарган. Чүс ажыг тонна сигенни кезип сараттаан, он-он тонна будук-бүрүнү белеткээн. Совхозта улусчу контролёрлар мал чеминиң белеткелиниче ажылдавышаан, контрольду шыцгыыраткан. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының суггаттыг шелдеринде сигени чаагай үнген, ам кезилдеже киришкен. Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң, көдээ ажыл-агый Дуржулга станциязының хову-трактор бригадалары кок-суланы ажаан, сигенни кезип, саратташ эгелээн. Ажыл-агыйларда улусчу контролёрлар ажылдың организастаар байдалын, шынарын доктаамал хайтаарап, четпеетерни чайладыр хемчегелерни ап турар.

Республиканың колхозтары, совхозтары мал чеминериниң белеткелиниче хүн бүрү кирип турар. Бо ажыл чер болганга хайныгар болгай, ыдыг турбуже, июльдуң эгезинде республикада сиген кезер трактор машиналарының чүгле 70 хуузу, кукуруза ажаар комбайннарының 20 хире хуузу септеттинген. Бо ажыл ыыдыг оожум темп-биле чорун турда, колхозтарда, совхозтарда, «Сельхозтехника» салбырларында улусчу контроль бөлүктери, постузары шыцгыы хыналда кылбайн, буруудугларны илереткейн турар. СЭКП райкомнары, партия организациялары улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын мал чеминиң белеткелииниң үезинде күштелдирер дээш негелдезиг болур ужурлуг.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозу сиген кезер, бөлер машиналарының болгаш кукуруза ажаар комбайнарының септелгезиниң дооспаан. «Совет Тыва», «Дөң-Терезин», Жданов аттыг, «Торгалыг» совхозтарының, Тес-Хем районнуң «Чодураа», Өөлүр районнуң «Коммунизмче орук», Чоон-Хемчик районнуң «Искра» колхозтарында мал чеминиң белеткелиниге кирер техника септелгезиниң темпизи чавыс. Ол ажыл-агыйларда партия организациялары, контроль бөлүктери шиитпирлиг хыналланы чорудар ужурлуг.

Сиген шелдерии чамдык ажыл-агыйлар мал одары кылып алган. А улусчу контролёрлар оон-биле эштежип, чогуур оперативтиг чоруун көргүспээн. Чижээ, Монгун-Тайга районнуң «Малчын» колхозтуң сиген кезер 50 ажыг гектар черинге, «Найырал» совхозунуң Чаа-Хөл унунда, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хемде сиген кезер черлеринде мал одарлап турар.

СЭКП обкомунуң ийиги пленуму республиканың колхозтарынга, совхозтарынга малдың чем-суурун тургузарының тодаргай сорулгаларын айыткан. Пленумнуң докладын күүседир талазы-биле ажылды организастап, иитининң малын бөдүүн болгаш чулуктуг, концентраттыг чемнер-биле хандырарының курлавырын мооцпеп тывары эргежок чугула.

Улусчу контролёрлар мал чеми тарымал культураларның чайгы ажаалда, суггарылгазынга контрольду тургузуп, бедии дүжүт дээш демиселди күштелдирер ужурлуг.

ЧАЗАКТЫҢ БЕДИК ШАҢНАЛДАРЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1971 чылдың июль 2-де Чарлыы-биле Тыва АССР-ниң культура, уран чүүл болгаш литература ажылдакчыларын орденнер болгаш медальдар-биле шаннаан.

Совет культура, литература болгаш уран чүүлдү хөгжүдеринге ачы-хавыяазы дээш, ажылчы чоннарның коммунистиг кижиаидилгезиниге база бен чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседириниге идепкейлиг киришкени дээш, **Күш-ажылдың Кызыл Тук** орденин чүрүкчу Сергей Кончукович **Ланзы** биле РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, республика филармониязының уран чүүл удурткучузу Алексей Бокгаевич **Чыргал-оолга** тывыскан.

Тыва хөгжүм-шыл театрының артизи Людмила Семеновна **Альбанова-Сысоева**, Кызылдың уран чүүл училищезиниң директору Алексей Александрович **Павов**, чогаадчы Олег Карламович **Сагаан-оол** олар «Хүндүлелдиң Демдээ» ордев-биле шаннаткан.

«Күш-ажылчы эрес-маадыр чорук дээш» деп медальды Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында Культура бажыңының директору Мария Мендятовна **Хомушку**, Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хөмде көзөө клуб эргелекчизи Бидчир-оол Ховалыговнч **Чында-Ховалыг** олар алган.

СЭКП Танды райкомунуң секретары Наталья Балчыровна **Тыртык-Кара** «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальбиле шаннаткан.

ЛЕКТОРЛАР ПЛЕНУМУ

Дүүн Кызылга Политиктиг чыргыдыышкын бажыңында Тыва АССР-ниң «Билиг» ниитилел организациязының III пленуму болуп эрткен.

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш материалдарын пропагандалаарының база республиканың «Билиг» ниитилел организациязының ажылының сорулгаларының дугайында» илеткелди республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар черииң даргазы В. А. **Копеёл** кылган.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин болгаш материалдарын чонга кавээар таныштырып турарын болгаш «Билиг» ниитилел организациязының сорулгаларының дугайында санал-ойлдарды Г. Е. Горбунов (Улуг-Хем), А. Н. Казаков (Каа-Хем), Я. С. Глухенький (Бии-Хем), А. Т. Балган (Өвүр), А. Г. Тютина, В. Ф. Степанов (Бызыл) олар бергеннер.

Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи И. Д. Ширапов, РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң улуг референтизи С. Н. Красавченко, Ыраакы Чөөн чүк институдунуң улуг эртем ажылдакчызы А. Н. Морозов, РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору, төөгү эртемнериниң кандидады В. Ф. Кокушкин олар киришкен.

Пленумнуң киржакчылары ниитилерин хүлээп алган.

С. КУУЛАР.

Хүлээлгениң күүселдезин хынап тур бис

Түңнелди үндүрген

«Улуг-Хая» совхозтуң коллективи партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле шудургу ажылдавышаан, тоску беш чылдың баштайгы чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүселип турар.

Чартык чылда онаалгалар күүседеткениниң түңнелин үндүрген. Чедип алган коргузүглер ажыл-ишчилерни оорлуп шудургу ажылдавышаан, тоску беш чылдың баштайгы чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүселип турар.

Чартык чылда онаалгалар күүседеткениниң түңнелин үндүрген. Чедип алган коргузүглер ажыл-ишчилерни оорлуп шудургу ажылдавышаан, тоску беш чылдың баштайгы чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүселип турар. Ынчанмайн кантчаар, оларның кижи бүргүзүле болдуның толептиг салыпкының киирген болгай.

Совхоз чартык чылда күрүнеге 1420 центнер эт садар тургаш, 1873 центнерии садып, 131 хуу күүседеткен. 2450 центнериниң орнунга, 2730 центнер сүттү сатнаа. А дүк садар план 186 хуу кылдыр ажыр күүсеттинген.

Алыл-ишчилер боттарының арткан хүлээлгелерин күүселдир дээш, ам-даа күженииишкинин конкатпайн турарлар.

О. ТАВАА.

Мурнакчылар илерээн

Хоорай чанында «Кек-Тей» совхоз чартык чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрериие база күрүнеге садарынга эки түңнелди чедип алган. Чижээ, чартык чылда 750 центнер эт дужаар тургаш, херек кирипил, планны 132 хуу күүседеткен.

Совхозтуң куш ажажакчыдары алды айларның дургузуида 5 миллион 445 муң кезек чуурганы алгаш, оон 5 миллион 82 муңун күрүнеге дужааган. Ол болза, чуурга дужаар план 107 хуу күүсеттингени болгур.

К. КАЛЫНДУУ.

Серии оттуг чайлагларда

Улуг-Хая совхозтуң Хайыракан салбырының Сенек, Демир-Суг, Эъжимде үш хойжу бригадазы бар. Салбырның малчыннары чайты хой, иилек семиртилгезин эрте эгелеп, оттуг, суглуг, серии чайлагларда июль 15-тен эгелеп хонгулашкан. Малчыннар демнежкин алгаш, чайлагже кожер оруктарын боттарының күжү-биле аштап алган. Эъжим иштиниң болгаш Телээ бажының оннээн чыпсаи будунтарын буза шаап, довуракпан, ушкан ыыдыг ийикпе, безин чүве ыыттавастай боор. Оон эки Домур Темир база ыыдыгдыр. Ажылынга кызымаандан бир шак иитивде-ле эндере кылып каапкан. Олар ыпкаш кызымактарга эштерим Николай Кузнецовтуң звенозунуң дугайын ыыттавайн баарга эчок. Болар тудуг-монтаж хераанин мурнакчы дуржулгазын ажылдап ажылдаарын оралдажып турарлар. Чоокта чаа болгаи республиканың ушкуу черии алгаш. Ол звено ам бирги чартык чылда чарышка бирги черии алгаи.

Үште, ховдуг белеткээриниң кайгамчык мастерлери барын демдеглеп каалы.

Ыыдыгларга эштер Черенёванох биле Грязеваны хамаарыштырар ужуруг бис. Оларның кылган бедик шынарлыг эзилдирии ажылгаарга артында-ла туйбулар саадыныыр. Комплекстиг бригадага шалыпчылар көвейде магалы-дыр. Тудугларны эки шынар-биле кылгаш, шаңналдарны-даа ап тур бис. Арабыста орта ажылдавас, чалгаа, арагалаар улус база турду. Г. Кускашев биле Сметанкинниң чурум чок чоруун плереткеп, хуралывыска бригада кежигүнүнден үндүрүптүвүс.

Чоокку үеиин чугула сорулгаларының бирозун— мыва 940 школачы өөренир школаның тудуун сентябрь биразге чедир доозары. Федор Фокин баштаан шалыпчы бригаденың бир чамдык кежигүннери ону тудуп турар.

Тоску беш чылдың бирги чылының бирги чартыында ол бригада хөнүү-ле будүрген болду. Ол үеиин дургузунда тудуг-монтаж ажылының планы 110 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүдүү 105 хуу күүсеттингеи. Түүйбу салыкчыларының, материалдар, ховдуг бедеткекчилериниң харылаан участогу дээш бот-харысалгазы бедээи. Тергиин эки ажылдаан, мактадып, шаңнадып турарларның хүрээлеңи өскеи. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, партияның XXIV съездизиниң Директивазарында тудуг кылырының темпизин дүргедип, ажылчы чонну чылыг, чырык, шевергин бажыңнар-биле хандырарынче чугула сорулганы салгапын сагыш-сеткилиниң хавызындан биилип, ону ажыл-хереэ-биле харылап кирипкеи чаңгыс эп-сеткилдиглериң мурнакчы бригадазы ылап бо-ла чорду. Эстон эр Юган Саар, орус эш Николай Кушов, Тыва оглу Домур Темир болгаш өске-даа пайырадлыг өөренүктериниң изит күзели, бедик мергежили, чаңгыс дем турда, хоорайбыыска каът-каът чараш бажыңнар улам немежир.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: 120 аал иитя чурттаар бажыңның бирги каъдының тудуунда Федор Фокининиң бригадазының дашчылары хана салыпкынында.

Репортаж

ЧАҢГЫС СЕТКИЛДИГЛЕР

Кыыл хоорайда Федор Фокининиң бригадазының шалыпчы ат-сураглыы билдевгир. Оон ипчилеринге туүйбу бүрүзү улуг үнелиг. Элезин, цемент, дой-довурак база-ла боду келбес. Ол бүгүнү четчелеп, эң каиналгалыг ажыглаар дээш, олче шуптузу сагыш салыр. Эмгелеиир, ботботтарынга дузалажыр. Эш Фокининиң-даа, оон өөрүнүидээ сорулгазы чаңгыс: хүлээвген тудуун бедик шынарлыг, дүргеи кылыры. Бригадир туүйбу салырынга ховдуг белеткээринге, өске-даа түүлдер кылырынга кымдаидаа дудай бээрии күзеес. Ол боду ажылдавышаан, эштеринче сагыш салып, оларның дең-дески ажылдаарын хандырар.

Бот-оруига-чарылганың аргазы-биле тудуг кылырынче оларның киргеии бедиткеи социалистиг хүлээлгелерии күүседириие улуг идиии берип турар. Мында дапчылар төрек материалдарны каминыг ажыглаан, хүлээвген объектизин кыска хуусаада эки шынар-биле дооскаш, аккордшаиаадыг төлевирии ап турар. Кызылдың 12 дугаар кварталында «Пионер» кивотеатриың чанында 120 аал иитти чурттаар бажыңның тудуун кирипкеи. Ынчалдыр иичи төхуи тудуп мендилештим.

Туүйбу түктээи кран башкарган кижиже көрүп, чүъжу каиа дүжүрерии айты каап, изирииктир ажылдаан ол шалыпчының чанында хүлүмзуруун-даа эскерилим.

— Дүштеки чем шагы келгеи-дир, ам бичии дыштаныр, чемнеиир-дир оолдар — дей каапкаш, бригадир меиче көрии келгеп, мурнакчыларыиа дапчылар маргылдаазынга үшкү черии аддылар. Ол звеио ам бирги чартык чылда чарышка бирги черии алгаи.

Үште, ховдуг белеткээриниң кайгамчык мастерлери барын демдеглеп каалы.

Ыыдыгларга эштер Черенёванох биле Грязеваны хамаарыштырар ужуруг бис. Оларның кылган бедик шынарлыг эзилдирии ажылгаарга артында-ла туйбулар саадыныыр. Комплекстиг бригадага шалыпчылар көвейде магалы-дыр. Тудугларны эки шынар-биле кылгаш, шаңналдарны-даа ап тур бис. Арабыста орта ажылдавас, чалгаа, арагалаар улус база турду. Г. Кускашев биле Сметанкинниң чурум чок чоруун плереткеп, хуралывыска бригада кежигүнүнден үндүрүптүвүс.

Чоокку үеиин чугула сорулгаларының бирозун— мыва 940 школачы өөренир школаның тудуун сентябрь биразге чедир доозары. Федор Фокин баштаан шалыпчы бригаденың бир чамдык кежигүннери ону тудуп турар.

Тоску беш чылдың бирги чылының бирги чартыында ол бригада хөнүү-ле будүрген болду. Ол үеиин дургузунда тудуг-монтаж ажылының планы 110 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүдүү 105 хуу күүсеттингеи. Түүйбу салыкчыларының, материалдар, ховдуг бедеткекчилериниң харылаан участогу дээш бот-харысалгазы бедээи. Тергиин эки ажылдаан, мактадып, шаңнадып турарларның хүрээлеңи өскеи. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, партияның XXIV съездизиниң Директивазарында тудуг кылырының темпизин дүргедип, ажылчы чонну чылыг, чырык, шевергин бажыңнар-биле хандырарынче чугула сорулгаиы салгапын сагыш-сеткилиниң хавызындан биилип, ону ажыл-хереэ-биле харылап кирипкеи чаңгыс эп-сеткилдиглериң мурнакчы бригадазы ылап бо-ла чорду. Эстон эр Юган Саар, орус эш Николай Кушов, Тыва оглу Домур Темир болгаш өске-даа пайырадлыг өөренүктериниң изит күзели, бедик мергежили, чаңгыс дем турда, хоорайбыыска каът-каът чараш бажыңнар улам немежир.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: 120 аал иитя чурттаар бажыңның бирги каъдының тудуунда Федор Фокининиң бригадазының дапчылары хана салыпкынында.

План күүсеттинген

Тываның аъш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери бо чылдың бирги чартыында күш-ажылчы чеднишкиннерлиг ажылдап, планныг онаалгаларын ажыр күүсеткеи.

Бо үеиің иштинде 2607 муң рубльдин продукцияын сайгарар планныг тургаи. 2715 рубльдиин азы дээн ажыр 108 муң рубльдиң продукцияын сайгарган. Оон иштинде чүгле июнь айда бедии 31 муң рубльдин продукциязы сайгарган.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышка чеднишкиннерии чедип алырынга будүрүлгелерге чаа дериг-херекселдерии ажылгалга киирип, чаартыкчы саналдарны неитереткеии биче эвес ужур-дузалыг болган. Чартык чылда 15 муң рубльдиң чаа дериг-херекселдер болгаш машиналары ажыглалга киргеи, 8 хире чаартыкчы саналды ыяш-бүрү участоктарга неитереткеи. Чаартыкчы санаддарның экономиктиг ажык-дузазы 4 муң рубль ажыл турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

республиканың аъш-чем үлетпүр эргелелиниң кол инженери.

КАРАК ОГУ ДЕГ КАМГАЛААР БИС

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумуу болгаи Министрлер Чөвүлели совет партия-чазак делегациязынга алдар болдурган дүштеки шайлалганы тургускан үезиие МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал моол улус моол-совет найыралды карак огу дег кезээде хайыралап, камгалаар дээрзин онзалап демделээн деп. СЭТА-ның корреспоидентилери ыыннаткан. МАРН делегейиин коммунистиг пиимчээшкиии болгаш оон мурнакчы отряды — СЭКПбиле үзүлбес харылзааны моон соңгаар-даа быжыглаар деп, ол айыткан.

Эш Ю. Цеденбалдың дыннатканы болза, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумуу МАР-ның болгаи ССРЭниң аразында акы-дүнма найыралды база бүгү талалыг кадыл ажылдажылганы быжыглаарынга ачы-хавыяазын бедии-биле үнелеп көрбүшаан база Моолдуң улусчу революциязының 50 чыл ою-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинии Сүхэ-Батор орден-биле шаңнаан. Эш Ю. Цеденбал бедик шаңналбиле холбаштыр эш А. Н. Косыгинге изит байыр чедирген. Моол болгаш совет улустарының аразында акы-дүнма найырал ийи чурттуң улустарының чаагай чоруунга, социализм болгаш коммунизм дээш, кижи төрелгетеннин чырыткылыг келир үези дээш демиселдиң тугунун адаа-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, бурунгаар чоруп орар дээрзин ол демделээн. Совет Эвилели ийи чурттуң улустарының аразында акы-дүнма найыралды моон соңгаар-даа мөгаг чок быжыглаарын совет партия-чазак делегациязының баштыиы моол эштерге бүзүреткеи. Совет делегациязыны моол улустуң чылыы-биле хүлээп алганы дээш изит өөрүп четтириишкиниң ол илерегйлээн.

Чугаазының түңнелиндеэш А. Н. Косыгин МАРН-ның XVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш, социализмниң типилегези дээш демиселге чаа-чаа улуг чедиишкиннерни чедип алырын моол иилүктерге күзээн.

Бистиң тураскаавыстар

Алтайның ховуларында

Алтайның Кулуида ховузуидан Салаирге чедир кызыытас далай ыыпкаш чалгын чыдар. Районнарның хой кезии элбек дүжүтү өстүрген. Алтайның автомобизистери тараа сөөртүрүнге канчаар белеткенгенил? Крайның автомобиль транспортунуң эргелелиниң начальныгы В. Д. Медведев бо айтырыга мынчаар харыылаан:

— Тараа ажаан алышкыныиың үезинде көдээже 27 муң чүк машиналары үнер. Ол дээрге, эрткен чылдыыдан чеди муң машина хөйдүр. Крайның хоорайларыи болгаш ажылчын суурларыи база-ла тараажыларга барып дузалажыр. Оларның иштииде 10.000 дүржүлгелиг чолаачылар бар болгаш 2000 автомашиналарны база чорудар. Бо бүгүнүң түңнелиидеи тараа сөөртүр ажылды ийи эзлчег-биле чорудар аргалыг.

Хары угда хой тараа сөөртүү-биле 1163 муң автомобиль болгаш трактор кожуглары, 730 автопоездилерни база белеткеи турар.

Чаңгыс аай график ёзугаар

Кривой-Рогтуң тараажыларга дузалажыр дээш баргаи чолаачылары Днепр чоогунуң оруктары-биле баштайгы автопоездилерни башкаргаи үнүпкеипер. Чолаачы Михаил Тишко «ЗИЛ-130» деп кожуглуг автомашиназы-биле Красии аттыг совхозтуң шаңыидан 24 километр черде тараа хүлээп алыр пунктуга чаңгыс-ла хүи дургузуида 60 ажыг тонна тарааны чедирип турар. Ол дээрге, кожуг чок автомобильдерден 25—30 тонна хөй-дүр.

Леонид Осипов, Петр Балычев болгаш өске-даа чолаачылар база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ол хире улгаттырган. Ында ажылдап турар машиналарның хөй кезии кожуглуг.

Днепропетровск областың будүрүлгелери водээже 1000 ажыг автомобильдерни чорудыкан. Чамдык районнарда тараа сөөртүлгезин саналга машиназының чогаадыл тургусканы чаңгыс-аай графикти ёзугаар чорудуп турар. Тускай эртемнигерлиң санап турары-биле алырга, электроиуг саналга машиназының тургускан графигин ёзугаар ажылдаар болза, ол хире санныг машиналар-биле 2—2,5 тонна хөй тарааны сөөртүп болур аргалыг.

Автомобильдер далажыпкан

Соңгу Осетияның күзүн чажар тараа шөлү ужу-кыдыы көвүлбес кылдыр чаптылып чоруткан. Бедик даглыг черлериң тараазы чаа-ла быжып эгелээн, а хову-шөлдерде арбайны ажаап ап четтингикеи болгаш бедик дүжүттүг «Безостая-1», «Кавказ» сорттарның тараазын кеспишаан, бастырып турар. Даглыг черлериң тараажылары боттарының машина-техниказын ап алгаш, кожаалларның тараа ажаан алырынга дузалажыры-биле кээп турар.

Транспортчулар база-ла тараажыларга дузалажыры-биле далажып турар. Чугле Моздоктуң автотранспорт будүрүлгеэи ийи озектиг кожуглалыг сес машиналарны кедээже чоруткан. Олар-биле 10 муң тонна тарааны дажыглаар ужурлуг. Автомашиналарны Осетияның зң дээре чолаачылары башкарар. Чижээ, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Виктор Кулябко дөрт чыл улаштыр тараа ажаап алмышкынынга ажылдаан. Ынчангаш аиаа «Кодээ ажыл-агыйда чүк сөөртүлгезиниң тергиинии» деп атты тывыскан.

КИЖИЛЕРНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Совет кижилерниң материалдыг чаагай байдалын эки-жиҗиринге чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниң ролю канчаар-даа аажок улуг. Бистиң республиканың аъш-чем болгаш чиик үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниң коллективтери партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседир дээш бүтүү улустуң калбарган социалистиг чарыжынга кириишкеш, эрткен чартык чылда багай эвес түңнелдерни чедип алган. Нинти продукция бүдүрериниң программазын 103 хуу күүсеткен, пландан ажыр 671 мүңдан хой рубль түңнүг продукцияны күрүнеге берген. Түгле республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелери безин чартык чылда 11,342 мүң рубльдиң нинти продукциязын бүдүрер планныг тургаш, ону херек кырында 11,642 мүң рубль чылдыр күүсеткен, пландан ажыр 300 мүң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүргеп.

Калбак херегелдиң аъш-чем продуктуларын бүдүрери эки-жиҗээн. Чартык чылдың түңнелиин ёзугаар алырга, планда көрдүнгенинден ажыр 135 тонна хлеб болгаш булочка кылыгларын бүдүрүп, харын-даа чаа хевирнин янзы-бүрү продукциязын кылырын шиитгээдин алган.

Чедишкиннер-биле черге-жештир четпестер база бар. Чамдык продукцияны бүдүрүп үндүрериниң планын чедир күүсетпээн, шынарын четпес кылдыр бүдүрүп турарының фактылары база бар. Ылаңгыя республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелери безин чартык чылда 11,342 мүң рубльдиң нинти продукциязын бүдүрер планныг тургаш, ону херек кырында 11,642 мүң рубль к

ДЭЭДИ ХАВЫЯАНЫҢ ЭДИЛЕКЧИЗИ

Очерк

Эмчи мырыңай-ла шуут хоржок болган. Алдын-оол бар таа-биле ораладашкан: «Таанда-ла ажырбас болду бе, камнаныр-ла мен ыйнаан. Өөренип алган мергежилим, эки билир ажылымдаа-дыр — дээн. «Хоржок, мен ам сеңээ шыызылга бижип берейн, дарганга аппарып бээр сен»—деп, барык-ла дужаган хевирлиг чугаалаан, эмчи үпүкен. Аар аарыг Алдын-оолдан ам эдээн салдына берае-даа, «сени канчаар болдум» деп бир-ле чүве артындан кыжанып турган ышкаш сагындырган. «Әртемиг кижи-биле чеже-даа чоруушсумзе, кедизи багай бооп магатчок» деп, бодал башка кире дүжүп каап турган.

— Сиген кезилдезиниң түлүк үези болгай. Киринтер сен ыйнаан—деп, дарга колхозтуң бир дээре тракторизи эмчиден үпүп кээрге, ындыг сөстер-биле уткаан. —Тракторун дедир хүлээп алгаш, даарта-да хавыт!

— Харын аан...—дээш, Алдын-оол чугаалаар чүве тыппайн, карманывдан бижиин ужулгаш, колхоз даргазынче сунган.

Оозу бижикти номчаап элдепсинип, кайгаан хевирлиг трактористе көрген:

— Ындыг болза херек багай, талаар-дыр. Бо хире моге-шыырак эр...—дээш, кезек ыыттавайн тургаш:—Эртен конторага чедип кел, ынчан көргей бис аан—деп немеп каан.

Даартазында тракторист Соян хойжу апарган. Чөөгей бригадазын Соян эки билир. Трактору-биле сиген-даа кезип, аалдарны ынай-бээр көжүрүп-даа турган...

Бир кодан хойну хүлээп алгаш, ажылдай бергенинден бээр үш чыл эрте бергенин Алдын-оол орта-ла эскербээн. Өскедер-биле домей-ле кызып-кылайын, кандыг-даа ажылдан чыда калбазын бодап турган. Чайлаглаашкын, сиген кезилдезин, кыштаглаашкын, мал оолдавашкыны дээш малчынның чымыштыг ажылы хөй. Арга-дүрүлга немежин өөрүп турган болбайн аан. Ынчалза-даа мурнакчыларның (Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Малчын Даваа дээш ышкаш) денцелинге чедери белен эвес болган. Ёзулуг мурнакчы, ажылынга мергежээн хойжу чылдың агаар-бойдузундан улуг-ла хамаан чокка доктаамал чеднишкиниг болурун Соян эскерген. Ол үеде колхозтуң хойжуларындан чүс хойга онааштыр 80—85 хураган камгалап ап турганнар эвээш. Ажылдаанының үшкү чылында аныяк малчын мүнне ол денцелге четкен, ол дээш немелде төлевирге хураганнар-даа алган. «Ам сорулга—моон соңгаар оон кудулатпас эвеспе» деп ол иштинде шинтпирлээш, улам-на сорук кирип ажылдаан.

Баштаар чернин хуралы болур, келдирткен дээрге, Соян Бай-Дагже аъттанывкан. Ону баштаар чернин кежигүннериниң бирээзи, хүүмзүрүй аарак, чугаалай каапкан. «Хоржок, кайын шыдаар мен» дээрининң кайызы чорда, демгизи уламчылаан:—Сес класс дооскан, механизация училищезинге өөренген кижи. Ам шыырак хойжу. Топтуг-томаанныг, колхоз баштаар чернин кежигүнү. Комсомолчу кижи болгай—деп ханы уткалыг немеп каан. Кежигүнер Алдын-оолду «каш халыттаан», санал чангыс аай болган.

Аныяк кижиниң амыдыралынга шак ындыг база бир улуг өскерлиишкин болган. Ол чыл—сескн беш чылдың эгези. Март Пленуму көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер дугайында чугула доктаалды хүлээп алган. Чүнү кылырыл? Малдың продуктулуун канчап бедидерил? Бо айтырыглар чаа бригадирни дүвүредип турган. Бригаданың малы тургустунган чылдаазынга бодаарга, ийи катап өзүп, беш муң четкен. А кажаалар? Биеэги-ле хевээр: чывыт, тар. Хураган кажаазының аксы артында-ла кырында, ону ажыткаш, хураганның сиртинден туткаш, ушта соп аар.

Шаандан бээр бир көскү малчын чораан, ам-даа ол ажыл-ишчи соруун катбайн, бригадада ажылдап чоруур Даваа ирей ындыг кажааларга мал өстүрүп чорду ыйнаан. Азы моон эгелээр бе? Ханмык кажааларны чаартыр бе? Бригада дээре дээн чылында чүс хойдан чеден ажыг хураган алыр, дүк планын черле күүседип көрбээн. Тудуг-суурну экижидер болза, улуг-оруглалыг болурун өске черлерниң дуржулгазы көргүзүп турардыр.

Бригаданың хойжуларының ол хире бир эп-сеткилдиниге бүзүревейн, чигинин турганына чаа бригадир ам көөп эпчоксуунган. Кажан чаа кажаалар дугайында айтырыгны хуралга тургузарга, олар дораан деткээн. Бригаданың малының тудуг-суурнун дугайында бодалдар кижи бүрүзүнге турганы ол-дур ийин. Хой кыргылдазының соонда, малчыннар тудугжулар апарган. Оларның хонаштарындан бежен-алдан километр ырак Ажык тайгазынга хирээ, балды дагжай берген. Колхозтан чүгле тудуг ыяжы сөөртүп алыр машина алырын хойжулар шинтпирлээн. Өскээин шуптузун боттары кылыр. Баштайгы чылда чүгле чаңгыс кыштагга, Баян-Чыргалдын чаа хой кажаазын печкалыг, сакман аргазы-биле хураган ажаар кылдыр кылып алганнар. Ынчалза-даа эгези салдынган! Шынап-ла, беш чыл эрткенде шуптуг кыштаглар чаа кажаалырлыг апарган. Ынчаар база бир улуг үүле бүткен.

Оон-биле чергелештир хүн бүрүнүң сезонныг ажылдары база кады-ла чоруп турар. Малга чем белеткеп алыр дээш, кайы хире күштү үндүрер ийик. Чылдың-па оон планын ажыр күүседип турган. Хөй чылдарда чедип алган дуржулганы түскай эртемниглерниң сүмези-биле дүүштүрүп, азырап турар малының продуктулуг чоруун көвүдедир дээш бригада хөй ажылдарны кылган. Ол бүгүнү аныяк бригадир Алдын-оол Соян уштап-баштаан. Кадарчылап ажылдаан, эрткен беш чылдарының үүнде төрүүр чүс башка онааштыр 90-дан 94 чедир хураганы, а ийи чылда малдааны иттеринии бирээзинден-ле 3—3,5 килограмм дүктү ап турган. А хоочун малчыннар Малчын Даваа, Биче Сотпа, Седип Сагаачы, комсомолчу Доржу Дамдын база-ла бригадириниден чыда калбайн, чамдыкта харын ажып каап турганнар. Черле ынчаш сөөлгү 2—3 чылдарда бригаданың көргүзүү өзүп, 100 хойдан алыры 94—109 хураган четкен. Дүк кыргып, садарының, мал бажы «стүреринии планнарын чылдын-на бригада күүседип турган апарган. Бо бүгүнү ам беш чыл мурнунда турганы-биле канчап деңнээр боор! Бригаданың беш чылда киирген орулгазы колхозтуң бүдүн чылда алыр орулгазынга деңнешкен.

Улуг баштыңчының төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганы юбилейлиг чылда бригадир Алдын-оол Соян Коммунистиг партииниң кежигүнүнге кирген. Ол дээрге амыдыралла канчаар-даа аажок улуг болуушкун дээрзин ол медереп билип, чуртталганы-даа, ажылды-даа коммунисчи ёзу-биле көөрүп дангыраглаан.

Бригаданың мурнунда бо чылгы салдынган сорулгалар мурнуку чылдардан улам бедик. Чүге дизе, чедип алдынган чүүлге доктаавайн улам буруңгаарлавас болза, хогжүүде болбас. Сески беш чылдың түнелдери-биле, колхозтуң чугула ажылының бир алырын билдилиг удуртуп. Боду хууда үлегер-чижээ-биле ак сеткилдиг ажылдап чоруур-ду дээш, күрүненин дээди хавыяларының бирээзи —Күш-ажылдың Кызыл Тук орденибиле Алдын-оол Соянович шаннаткан. Ам оон бригадазында мал чемнери белеткээр ажыл хайныпын эгелээн.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

Эрзин район.

Бөгүн—Аджар АССР-ниң 50 чылы

. . .

Грузияның далай пароходствозу Аджарияның экономиказынга улуг рольду ойнап турар. Флоттуң сөөртүр чүзүгү сөөлгү үеде барык үш катап көвүдээн. Ол пароход ажыл-агый черииң 35 судноларының делегейниң далайларында болгаш океаннарында эжиндирип чоруп турар.

Грузияның далай эжин — Батуминиң портун тавары-штыр—үлетпүр будүрүлгелериң продукциязы, тудуг материалдары, нефть продуктулары, цитрус культураадары, шай, таакпы делегейниң рыногунче чоруп турар.

ЧУРУКТА: Батуминиң далай ортээлинде нефть кудар чер.

Н. АНАСТАСЬЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникаазы).

. . .

ДАШТЫКЫДА

Индияның удурланыышкыны

ДЕЛИ. (СЭТА). Пакистанга боо-чепсекти үргүлчү берип турары дээш Каттышкан Штаттарга Индия удурланыышкынын чоруткан деп индий солуннар бижээн.

Парламентиниң улусчу палатазынга бо айтырыг талазыбиле санал-онал солчуушкунупунга чүве чугаалаап, даштыкы херектер министри Сваран Сингх америк сенатор Черчиниң 1971 чылдың июль 7-де медеглелинге үндезилээш, АКШ ам-даа 35 миллион долларшың шериг чепсээн Пакистанче чорудар деп бедеткеп турарын айыткан. АКШ-тың чазаандан Пакистанга боо-чепсекти бээрин соксадыр дугайында магадылалын алырын Индия ораладашкан, ынчалза-даа кандыгдаа түңнел чок болган деп Сваран Сингх айыткан.

Индостанда дайын айылының Чөөн Пакистанда болуушкунар-биле холбаштыр туруп келгенинче АКШ-тың чазааның онза кичээнгейин удурланыышкынның индий нотазында айыткан деп «Стейтсмен» солун бижээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чөөн Пакистанда кризистиң байдалы улам ханылаан тудум-на АКШ Пакистанга боо-чепсекти садарын үргүлчүлевишаан дээр дүтайында албан ужурувда эвес медээлериниң кээри соксавайн турарын «Нью-Йорк таймс» солуниүң чүүлүнде айыткан.

«Азияда байдалга политиктиг болгаш шериг-даа талазыбиле салдарны» өскениң холубиле дайын чорудары, боочепсек-биле дузалаары болгаш шериг эвилелдери дээн ышкаш ындыг аргалар-биле хевээр арттырарынче АКШ-тың чазааның чүткүүн президент Никсон дашткы политика талазы-биле 1971 чылдың февральда бижиивге бадыткаан деп ол чүүлдү автору бижээн. Ынчангаш Вашингтон Пакистанче боо-чепсекти чорударын үргүлчүлеп турар деп «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Од-ла солун Вашингтовдан боо-чепсекти ынаар чорудуп турар чорук «бюрократтарның бодал чок үүлгедии» дээр дугайында дамчыыр чугааны шын эвес деп санаа, бо талазы-биле чугаа баш удур ыяк бодап турган кылган политиканың дугайында чоруп турар деп бижээн.

Марокко болуушкуннарга хамаарыштыр

РАБАТ. (СЭТА). Марокконуң хааны Хасан премьер-министр А. Ларакиниң, иштики херектер министри М. Уфкириниң болгаш өске-даа марокко удуртукчуларының киржилгези-биле човүлел хурал эрттирген. Аңаа чедимче чок болган күрүне эргилдезиниң соонда чуртта байдалдың дугайын чугаалашкан. Подполковник Арзаз Эль-Хаджаны шериг үймээниниң үезинде өлген полковник Буазза Булхимезтиң орнунга хаан жандармериязының командылакчызынга томуйлаан деп човүлел хурал соонда чарлаан.

Рабаттан медээлер ёзугаар алырга, хоорайда байдал чогумчалыг боон бар чыдар. Транепорттуң шимчээшкини катап эгелээн, школалар болгаш магазиннер ажыттынган, хой-ниитиниң болгаш күрүнениң түүл-бүрү албан черлери мурнундагы ышкаш ажылдап турар. Танкыларны болгаш куяктыг машиналарны Рабаттың кудумчуларындан үндүрген.

Оон-биле кады марокко пайысылалда курлавырда кижилер шупту шериг албанынга келдирткен болгаш «30 хонуктуң дургузунда белеткелди эрттирер» дугайын база чарлаан.

Чурттуң эң улуг хоорайы Касабланкада административтиг албан-хүлээлгелериң хаанның айтыышкыны-биле ында барган шериглер боттарынга алган. Касабланканың порту хагдынган, ынаар кирер болгаш оон үнер транепортту шыңгыы хынап турар.

Тускай шериг кезектери портта турар бүгү судноларга чиндиишкин кылган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Барыын чүктүң информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Марокконуң шеринииң кезээ июль 12-де Рабатта Ливияның элчин черииң девискээринче кирген боон турар.

Францияның «Европа-1» деп радиостанциязынга чуртта соолгу болуушкуннар дугайында интервьюзунга II Хасан хаан оливия эрге-чагыргалар үймээнчилер-биле эп-сеткил каттыштырарыңче марокко улусту үзүк-соксаал чок кыйгырып турган» деп медеглээн.

Антикоммунистиг үндезинге каттыжыышкын

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри М. Лэйрд Мурнуу Көрейге чоруун дооскаш. Гавай ортулуктарже ужудуп үнген. Сеулга М. Лэйрд Мурнуу Көрейнин чепсектиг күштерин бижыглаар болгаш америк дузаламчыны көвүдедир дугайында чугаалажыышкыннарны мурнуу-көрей чалча ёзу-чурум-биле кылган. «Токио симбун» солуннүң дыңнатканы-биле алырга, Окинавадан тактиктиг ядролуг чепсекти Мурнуу Көрейже соортүп киирип болурунуң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Сеулга келириниң мурнунда Пентагонның шефчизи Токиога япон чазактың болгаш шериг албан черииң удуртукчуларыбиле чугаалажыышкыннар кылган. Парлалганың дыңнатканы-биле алырга, ол чугаалажыышкыннарның сорулгазы болза бодунуң шериг чарыгдалдарын улам көвүдедириче, америк армияның Азияда күүседип турар сорулгаларының чамдызын бодунга алырынче, ук девискээрде антикоммунистиг ёзу-чурумнарга дузаламчыны күштелдиреринче Японияны албадаары болган.

Лэйрдтиң бо чоруушкунун Японияга Окинаваны эгиткен соонда Ыраккы Чөөн чүктүң чурттарын дайын байдалынга холбаштырын торбаштырар дээр ораладажыышкын кылдыр тус черииң тайылбырлакчылары корүп турар дээрзин «Иомиури» солун айыткан. Японияның айыыл чок чоруу Тайваньның болгаш Мурнуу Көрейниң айыыл чок чоруу-биле холбаштыра бергенин дыңнаап дыкка-ла алдепсинген бис деп, «Сюкан асахи» журнал бижээн. Окинаваны эгидер дугайында дугуржулгага ат салгаш, япон чазак Японияны, Мурнуу Көрейни болгаш Тайваньны катыштырган антикоммунистиг блокту тургузарының оруунче кирген деп, ол журнал айыткан.

Иорданияда тулчуушкуннар

ДАМАСК. (СЭТА). Палестинаның каттышкан командылалының ында тараткан дыңнадыын ёзугаар алырга, июль 14 дүнезинде Иорданияның соңгу талазынга палестин партизаннар күштериниң болгаш иордан чазак шериглериниң аразынга месилдежиишкиниң үргүлчүлээн.

Аммандан соңгу талада Джараштың болгаш Аджлунуң девискээрлериниде палестин партизаннарның базаларын иордан артиллериң боолаан. Иордан бронетанк кезектери Сумия девискээринде партизаннарның турушгарынче халдаан деп, дыңнадырга демделээн.

Иорданияда месилдежиишкиннерге сагышсыраашкының сирия парлалга илергелеп турар. Сирия чазактың албан ёзаузуның төлөөлекчизи партизаннарга удур дайын чорудулгаларын соксадыр деп иордан эрге-чагыргаларны кыйгырган. Сирия Араб Республиканың чепсектиг күштериниң кол штавының начальныгы Мустафа Тлас иордан армиянның кол штавының начальныгы М. Даем-биле харылзашкан. Иорданияда хан төгүүшкүнү соксаар болгаш иордан эрге-чагыргалар биле палестин партизаннарның аразында бүгү маргылдаалыг айтырыгларны тайбың аргабиле шинтпирлээр дээрзинге идегелин М. Тлас илергейлээн.

Ынчаарга «партизаннарның болгаш чазак шериглериниң аразында аналдагы месилдежиишкиннерниң хемчээлинден дашкаарлавайн турар» деп, ол медеглээн.

Кышка удур белеткел

ЧЕТТИРДИВИС

Чөөп-Хемчик районнуң Хөндергей суурда Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң кырганнар болгаш инвалидтер турар бирээзи-де 50 ажыг орээлдиг ийи корпузу бар. Бо хүннерде кырганнар болгаш инвалидтер бажыңының кышка удур септелгези кылгаш чугайлап, дозулап бүрүн дооскан. Амгы үеде ийиги корпустуң септелгези орту кире берген. Корпустардан аңгыда столовайның, чунар-бажыңның септелгези доостурунуң кырында келген.

Кырганнар болгаш инвалидтер бажыныңын коллективиниң бүгү кежигүннери септелгеде хаара туттунган. Колдективтиң техниктиг ажылдакчыларындан септелгеде идепкейлиг ажылдап турарлар хөй. Ыдаңгыя дузалал ажыл-агыйының саанчызы Чылбак Монгуш. бызанчы Кара-сал Хирлендей болгаш чунар-бажың ажылчыны Долгар Сүрүн оларның эки ажылын кырганнар болгаш инвалидтер бажыңының дирекциязы, ында профвилел организациязы мактап турар. Септелгени кыска хуусаада бедик шынарлыг эрттирер дээш кырганнар бажыныың дирекция чери септекчилерни материалдар-биле хандырып, ажылды эки организастаан. Четчир хемчээлдиг тонна-тонна чугай, литр-литр ак, сарыг янзы-бүрү дозу, олифа септелге эгелээр ырак мурнундала белеп турган.

Септелгеге боттарының шаабиле кырганнар база-ла киржип келген. Штукатура кагарынга хереглээр драпканы Опай кырган белеткеп турар.

Септелге-биле чергелештир ол бажыңын чурттакчыларын сүт-биле хандырып турар инектериң чиир сигенин белеткээр ажыл база-ла чедиишкиниг эгелээн. Трактористер Донгак Сыгыр-оол болгаш Хертек Калбак-оол сигенни кестирип киришкен.

Чоокта чаа ийи хүнде коллектив кежигүннери тайгада одаар ыяш белеткээн 20 га ажыг черииң будуун шеф күжү-биле арыглап аштаан.

Кырганнарның болгаш инвалидтериң дыштанылгазынга болгаш чурттап турар оран-савазынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузар дээш оон дирекция черинии, партия болгаш профвилел организацияларының ажылды организастап турары эки. Партияның болгаш чазактың кижи дээш ындыг улуг сагыш салыышкынынга бүргеткен кырганнар болгаш инвалидтер «Четтирдивис!» — деп, улуг өөрүшкү-биле илергейлеп турарлар.

О. ХОВАЛЫГ.

Эки эгелээшкин

Чаа өөредилге чылынга чедиишкиниг ужуражыр дээш «Сүт-Хөл» совхозта херээженнер човүдели «Школа септелгезинге ада-иелериң киржилгези» деп айтырыгны суурнуң квартал аайы-биле хуралдарынга чугаалашкан. Түңнелинде школага бир хүнүң шевин агитквартиралар аайы-биле эрттирген. Ол хүн 5 агитквартира школаның 7 клазын чугайлап, чуп, соңга, хаалгаларын арыглап, дозулаарынга белеткээн.

№ 3 агитквартираның (удуртукчузу эш Төгерик) кежигүннери массалыы-биле киржип, шыпарлыг ажылдаанпар. Эш Төгерик херээженнер човүделиниң кежигүнү, човүделдиң талазындан организастаан ажылдарга күзелдии-биле киржип келген.

У. ООРЖАК.

СОВЕТ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКАЗЫ

Совет Эвилели — делегейниң эң улуг чурту. 22 миллион ажыг дөрбелчин километр девискээрни эзелевишаан, ол соңгу үүктен мурнуу үүкке чедир барык 5 мун километр, барыын үүктен чөөп үүкке чедир барык 10 мун километр чаптып чоруткан. Күрүненин кыдыкы соңгу үүгү Полярлыг куржагдан ырак, а мурнуу үүгү—субтропиктиг куржагда. Көдээ чоннуң ажыл-чорудулгазы база янзы-бүрү болуру чайгаар билдингир-дир. Чуртта ийи чүс көдээ ажыл-агый культуразын тарып өстүрүп турар, көдээ ажыл-агыйның оң ажыг түзүн малдарын болгаш куштарын азырап өстүрүп турар.

Ындыг байдалдарда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин комплекстиг механизациязы ыракта-ла чиик эвес херек боон турары база билдингир. Ындыг турбужежок ам чурттӱн колхозтарының болгаш совхозтарының чепсегленишкиниинде ийи миллион хире трактор, тараа ажаар 650 мун ажыг комбайн, 12 миллион ажыг янзы-бүрү машиналар болгаш чепсек-херекселдер бар.

Көдээ ажыл-агыйга кол күш трактор болуру билдингир. 10—15 чыл мурнунда колхозтарга болгаш совхозтарга эң-не пептерээн машина «ДТ-54» трактор турган болза, ам эң күчүлүг болгаш дүрген чоруктуг «ДТ-75» болгаш «Т-74» тракторлар оны солаан. Ханы аңдарылганын үезинде оларның хүнде бүдүрүкчүлүү «ДТ-54» трактордан бүдүн чартык катап хире ажыг, ынчалза-даа ол ам безин эвээш. Черни калбартыр аңдарар болгаш хой одуруглуг хөрээн ажылдап кылыр база тараа ажаар машиналарже шилчээн чорук, а ол ышкаш технологтуг чорудулгаларны капсырлаштыр чорудары оон-даа артык күчүлүг болгаш дүрген чоруктуг машиналарны тургузарын негеп келген. Ленинградтың Киров аттыг заводу элээн каш чылдар дургузунда 220 ат күштүг «К-700» тракторну бүдүрүп үндүрүп турар. Чамдык өске-даа чаа маркаларлыг тракторлар боттарының оорүнге эң күчүлүг болу бергеп.

«Беларусь» болгаш «ЮМЗ-6», «К-701» тракторларын кайызының-даа күчүзү 300 ат күштүг. Оон аңгыда даглыг районнарга таарыштыр илчирбелиг болгаш дугуйлуг тракторларны тургускан. олар даг эдектеринге ажылдап шыдаар.

Канчаарга-даа чуртка чер аңдарар кол машина «Т-150» трактор болур боор деп, «Союзсельхозтехника» Бүгү-эвилел каттыжыышкынының даргазы Александр Ежевский демделеп турар. Шимчедикчизиниң күчүзү 150 ат күштүг болгаш бедиткен дүрген чоруктуг ол трактор чер аңдарарын эң кыска хуусаада чорудар арганы берип турар. Бо тракторну Харьковтуң заводунда бүдүрүп турар.

Совет тракторларын дугайын чугаалап тургаш, ССРЭ-деп дашкаар оларның улуг сурагжаан дугайын ыыттавайн барып болбас. Ам Совет Эвилели тракторларны барык 70 чуртче чорудуп турар. Чоокта чаа олар база элээн каш күрүнелер—Швейцария, Чаа Зеландия, Малайзия, Сингапур, Эквадорда чеде берген.

Тараа дүжүдүүн чыл бүрүде өзүлдезиң тараа ажаар комбайнарның конструкциязынга өскерилгелер киирерин негеп келген. Моон мурнунда бүдүрүп үндүрүп турган СК-4 комбайн гектардан 30—40 центнер тарааны ажаап ап турар районнарга ажык чок болу берген (ындыг районнарның саны улам көвүдеп турар болгай). Оон ужурунда Ада-чурт үлетпүр тараа ажаар чаа маркаларның «Нива» болгаш «Колос» дээр комбайнарын бүдүрүп үндүрерин шинтээдип ап турар. Оларның бүдүрүкчүлүү мурнундагы комбайнардан бүдүн чартык катап ажыг бедик.

Конструкторлар улуг шыктыг байдалдарда тараа ажаап ап турар чер ажылдыгларның дугайын база утпаан. Ылангыя Красноярскиниң заводу оларга херектиг «Сибиряк» деп комбайнарны үш чыл улаштыр үндүрүп турар.

Ховең ажаар машина, шай ажаар «Сакартвело», лён болгаш свёкла ажаар комбайнарны база өске-даа ажаалда техниказын делегейде эң-не баштай ССРЭ-ге чогаадып үндүрген болгаш чедиишкиниг ажыглап турар. Ажыл-агыйларның хой нуруузунда шакта 40 тонна чедир тараа арыглаар болгаш кургадыр техниказын ажыл-агый бүрүзүнге садыы алыры ажыктыг эвес. Оон ужурунда 1965 чылдан эгелээш бо ажылдарны күүседирии күрүне организациязы — «Совэсельхозтехника» Бүгү-эвилел каттыжыышкыны бодунга алган. Ол дугайында механизастаан отрядтарны болгаш станцияларны тускай тургускан. Ынчангаш бүдүрүлгелериң саны ам безин үш муң ашкан, а оларның ажыл-чорудулгазының кавызы чурттуң бүгү районнарын херек кырында хаара тутткан. Механизаторларның чепсегленишкинде тракторлар, бульдозерлер, экскаваторлар, скреперлер, ыяш тура тыртар, кезер машиналар, чемиичидилгелер чажыкчылары болгаш өске-даа техника бар. Колхозтарда болгаш совхозтарда специализастаан ажылдарның улуг кезиин — хөрээнүү чугай жыдарын, торф белеткээрии, чер кургадырын механизастаан отрядтар күрүне күсели-биле күүседип турар. Ынчалза-даа ажыл-агыйларның акша-хөреңгилери-биле күүседип турар ол ажылдар оларның боттарының күүседиринден бүдүн чартык ийи катап чиик боон турар.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының техниктиг чепсегленишкини чыл бүрүде өзүп турар. Бо беш чылда. колхозтарга болгаш совхозтарга 1 миллион 700 мун тракторну, 1 миллион 100 мун чүк автомобилин, бүдүн чартык миллион трактор кожулдаларын 212 мун хире экскаваторну, бульдозерни болгаш скреперни, а ол ышкаш 1 миллиард рубль түңнүг көдээ ажыл-агый машиналарын бээр ужурлуг. Машина тудугжуларының техниктиг чепсегленишкинде

АЙДА ВУЛКАН.

Ажыдыышкын дээш диплом

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында чогаадылга болган ажыдыышкын талазы-биле комитет физика-математика эртемнериниң доктору Николай Козыревке Ай кырында вулканнар болуушкунну ажытканы дээш дипломну тывыскан.

Ай чогум канчап, чүүден тывылганвыл? Вулканнар азы метеориттер оон тыптырынга шинтиргилиг рольдуг болган бе? Айның көстүр болган көзүлбес талалары чүге ылгалдыгыл? Айга амыдырал турган бе азы ам-даа бар бе?

Бо айтырыгларны тодаразыр чорук планеталарның болган Хүн системазының тывылганын, Черниң хевириниң болган оон кырынаң тургустунганын, датларның тывылганын, вулканизмниң роюун, казар байлактарның канчаар тыптырын билип алырынга улуг ужур-дузалыг болур.

Физика-математика эртемнериниң доктору Николай Козырев Айны үргүлчүлеп, ие дургүзүнде доктаамал шинчилеп келген. Од 1958 чылдың ноябрь 3-те-ле ол планетаның иштинден бир-ле чүве — газтың бусталын үнүп турганын хайгаарап көрген. Ол дээрге, вулканныг болуушкун-дур деп түве тодаргай болган.

Ынчалза-даа Козыревтиң ол ажыдыышкынын эртемденнер шуптуза хүлээп корбейн турган төлээде, ол айтырыг талазы-биле үргүлчүлелдиг маргылдаа турган. Ажыдыышкынның автору 1955 чылдан эгелээш 1986 чылга чедир Айның кырын ыяк хайгаарап, шинчилеп келген. Ацаа үнделээш, ол Аристарх болган Альфонс деп кратерлериң тургузуунүн спектрограммазын алган. Онар мурнунда ажыдыышкынны ылап бадыткаан. Делегейниң 16-гы Астрономия эвилелиниң улуг комиссиязы эртемденниң кылган сан-түнелдерин өөренип көрген соонда Айда ыыдыг болуушкун бар деп санаан.

Альфонс кратериниң төвүнден үнүп турар газта углерод бар деп түвени Н. Козырев база бадыткаан. Ол 1959 чылдың октябрь 28-те хайгааралдарның түнелинде ук кратерде вулканныг ыш-бустүн байдалы Камчатканың вулканнарынга домей деп тодаратkан.

Козырев 1961 чылдың декабрьде Айдан оон оске база бир ыыдыг болуушкунну ажыткан. Аристарх кратериниң төп кезээнге газтарның чырыын ол кап хонук улаштыр хайгаарап келген. Ону эртемден молекулярлыг водородтуң чырыы деп бадыткап турар.

Ынчангаш Ай болза амгы үеде-даа шимчээшкиниг космос бүдүмелү болур болган оок кыры Айның иштики энергиязы-биле тургустунуп турар. Бо бүгүден алгаш көөрге, Айның кырында ол болуушкун Чер кырында вулканныг болуушкун-биле карачаңгыс болган.

Эртемденниң ол ажыдыышкынын оске чурттарның астрономнары база ыын деп бадыткаанnар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Чогаадылга болган ажыдыышкын херектериниң талазы-биле комитеттиң кылдыс эргелекчизиниң оралакчызы.

СЭКП обкомунуң автоагитпоездизи

СЭКП обкомунуң автоагитпоездиазының республиканың районнарын эргип чоруп турганының дугайын июль 8-те үнген бистиң солунувуска тодаргай бижээн бис. Ук поездиниң составы Таңды райондан келгеш, Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларын кезип чоруп турда бо чуруктарны тырттырган.

ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА: Тываның чурт-шинчилел музейиниң эртем ажылдакчызы эш М. Б. Кенин-Лопсаңның Тываның тоогузунуң дугайында бесседаны Жданов аттыг совхозтуң Барлыкта хой чуур пунктузунуң ажылчыннарынга кылып берип турары.

АДААНДА ЧУРУКТА: республика эмнелгезиниң терапевти О. К. Мартан-оол. Агитпоездиниң ийи үнүшкүнүнге улаштыр чораан бо эмчи көдээниң ажыл-ишчилериниң улуг дузаны көргүскен.

Солун аалдаашкын

Партия обкомунуң автоагитпоездизиниң бистиң «Тиилелгэ» совхозтуң Шамбалыг салбырынга чедип келгенинге чон кончуг-ла өөрээн.

Агитбригада кежигүннериниң кылып чоруур ажылы көдээниң ажыл-ишчилеринге таарымчалыг, солун боон турарын демдеглээр херек. Чогаалчы, эртем ажылдакчызы, библиотекарь, чурукчу, эмчи, парикмахер дээш оске-даа мергежилдиң шыырак билигдиг кижилери көдээ чонуун культурлуг, эстетиктиг негелделерин эки тандырып турарлар.

Агитпоездиниң киржикчилериниң кылып чоруур ажылынга чон улуу-биле өөрүп четтиргенин илергейлеп, «Ажыл-ижиңерге чедишкининг, орук-суур менди-чаагай чоруңар!» деп йөрээп турган.

С. ДУКТУГ-ООЛ.

Спорт · Спорт

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ УРУГЛАРЫНГА

Чывотканың Берингөвск суурунда уругларга база бир спортчу школа тутпунган.

Ол школага 400 кижи өөренир. Гимнастиканың, бокстуң, хөстүг болгаш классиктиг хүрештиң, шайбалыг хоккейниң салбырларын тургускан.

Бигиин спортсменнерни дозди куш-культураа эрткенин дуржулгалыг баштылаар өөредир.

Коньки-биле фигурлуг чүрүлаашкынының секциязын база организастаар деп турар. Школаның девизоорикпе-ниң ыыт-лыг катыгту тергиин ам кылдыр дериң турускан.

Демисел чокка хайыынашкан

МОСКВА. (СЭТА). Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш шилилгенин чартык финалынга гроссмейстерлер Тигран Петросян-биле Виктор Корчнойнуң аразында беспки ужураашкынының он ажыгы ионте-ле... демиселзи үргүлчүдевейн хайым болуп домоогаан. Ынчангаш түнелмурнуку хевээр хайым — 2,5:2,5 санныг боон турар.

Фишер — Ларсен — 4:0

Гросмейстер Роберт Фишер (АКШ) хөл-шыдыраа талазыбяле делегейге бирги чер дээш шилилгенинг америк хоорай Денверде болуп турар чартык финал ужуражашкынынга Р. Фишер тиилегеня чедип алган. Оон ужуранакчызы гроссмейстер Бент Ларсен (Дания) бо удаада 33 дугаар көшү соонда дүжүп бзор ужурга таварышкан. Ынчангаш ам Фишериң саны 4 боон, мурнал чоруп турар.

(СЭТА).

СПАРТАКИАДА

ЯКУТСК. Июль 13. (СЭТА-ның корр.). Спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле Ыраккы чоон чүктүң болгаш Сибирьниң улустарының маргылдаазы болуп эрткен. Чоокта эрткен ол маргылдаага Якутияның спортсменнери бирги черни алган, ам беш удаа чемпион болуп турар-лар.

Буряттарның костүг хүреши якуттарның «хапсагай» дээр хүрежинге дөмейлешкек. Ынчалзажок ол хүрешке бирги черни якут моголер алган.

Тыва улустуң национал хүрежинге Тываның моголери беш удаа шүглүп үнген.

Чоннуң килеңи

Улус судунуң мурнунга

ЭЛИСТА. (СЭТА-ның корр.). Күрүненің Айыыл чок чорук комитединиң органнары фашистерге чалча чораан идегеттер — шажыда к ы л а р Н. И. Мухараевти, Г. Б. Инжиевти, У. Ц. Церенкеевти болгаш А. Д. Адучиевти истеп тыпкаш, кеземче харыысалгазы хүлээткен. Оларга Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Төрээн чуртунга өскерлип, эки туразы-биле фашистерге бараан болуп кирген болгаш Калмыкиянның, Украинаның болгаш Польшаның девискээрлеринге немец-фашистиг ажелекчилерниң шажылакчы үүлгедиишкиннериниң идепкейдин-биле киржип турганнар.

Калмык АССР-ниң Дээди судунуң кеземче херектериниң талазы-биле суд коллегиязы күрүне болгаш хей-ниити буруудадыкчыларының киржилгези-биле ажык суд хуралынга үш неделя дургузунда ол эскерикчилериниң болгаш шажылакчыларның кеземче херээн көрген. Шиитирип турар идегеттер дайын чылдарында чуртакчыларга, партизаннарга, Совет Армиянын дайынчыларынга болгаш кезектеринге удур, а ол шыкаш Польшаның девискээрине удурланышкын отрядтарының патриоттарынга удур дыка хей хаяыг үүлгедиишкиннерни кылганы суд астелгези, херечилерниң болгаш оларның арадатанаыг үүлгединге таварышканнарның «чүктеринден илерээн.

Хей-ниитиниң болгаш күрүненің буруудадыкчылары кем-буруу үүлгедикчилерин кеземченин дээди хемчээ-биле — алып шиидерии нөгээннер.

Калмык АССР-ниң Дээди судунуң кеземче херектериниң талазы-биле суд коллегиязы шиитклди үндүрген. Судтаткан Н. И. Мухараев, Г. Б. Инжиев, У. Ц. Церенкеев оларны кеземченин дээди хемчээли — боодап өлүрер деп шиитken. А. Д. Адучиевти хөренгизин хавырбышаал, шыңгыы корум-чуруммуг колонияга 15 чылда хорутдалга, үш чылда шөлүлгече шиитken. Суд хуралынга олургап ажылчы чоннарның толээдекчилери судтуң шиитkелин сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

14.55—Дамчыдылгалар программазы. 15.00—Сөөлгү медээлер. 15.05—Школачыларга. «Тоолга кирген корабльдер». 15.30—«Ийи — Леонид ийи». Уран-чечен фильм. 16.40—«Чогаалчының шидиреп». Е. Буковтуң саналы. 17.05 — Д. Балз болгаш С. Силлифант —«Бачыдаңчыг дүне». Ленинградтың Күрүненің шинаан академиктиг А. Пушкин аттыг театрының шиизи. Ленинградтан дамчыдылга. 19.15—Сөөлгү медээлер. 19.30 — Эфирде — «Чалыы пазын». «Алчыларны үлээп ап бис». «Ромэн» театрның артистери-биле Москваның Свердловск районунуң ажылчыннарының ужуражышкыны.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер (орус дылга). 20.15—«Долгандыр хек даваннар чечектелген». Документалдыг фильм. 21.15—«Киижи болгаш хоойлуу». Дамчыдылга. 21.50 — «16 дугаар атаарыы». Документалдыг фильм. 22.10 — Телемедээлер (тыва дылга). 22.25— Чарлалдар, рекламалаар.

ЭРЗИН КЫЗЫ

Ямаа Сарагаевна Долмажапты Эрзин районнуң Бай-Даг, Мөрен, Эрзин суурларының чурттакчы чону эки билир. 1957 чылда Эрзин ортумак школазының сескн класын ол дооскаш, районнуң хамызаа конторазынга почтачылап ажылдап киргеи. Аңаа почтачылап, телефонистен 5 чыл ажылдап турда ажылынга ак-сеткилдиг, чонунга эптиг-зөлдек кыеты Бай-Даг суурда харылзаа конторазының начальнигинге дешпидип чоруткан. Чаа черге Я. Долмажап 8 чыл ажылдап, чонунга бараан болуп келген.

Чурттакчы ореге бүрүүн чагыдыгталыг болдуурары, чонунуң чагыткан солуун, сеткүүлүн, чагаа бижинин чогуур үезинде ээлерингe чедирери, радио белдирииниң үзүктел чок ажылдаары, телефон, телеграфты үрелиишкин чок тургузары дээш шупту-ла начальниктиң хайгаралында болур. Бай-Даг кодээ Советиниң депутады, ВЛКСМ райкомунуң кежигүнү Ямаа Сарагаевна ажылдың парын аргаларынга хүн бүрүде мергежип, эки ажылдап, чонунга мактадып келген. Ооң ажылдап, харылзаа келген салбырлары солун, сеткүүл бижидилгезиниң планын үргүлчү ажыр күүседип, мурнуку одурукка чоруп келген.

Чоп пенсия, дузаламчы акшаларын почта салбырларындан алыр болгай. Ямаа Долмажап конторага келген чонну саадатпазы-биле пенсия, дузаламчы алырларның дангзызын баш удур белеткеп кылгаш, оларны бичии-даа саадатпайн чорудуп турар. Ырак-узак одарларда чурттап турар малчыннар, хөй уруглуг иелер пенсия, дузаламчы акшаларын почтачылар дамчыштыр ап турар. Бо херекти таарыштыр организастаанында контора начальнигиниң киржилгези улуг.

Я. Долмажап 1969 чылда кежээки школаның 11 класын чедиишкинниг дооскан. Ам Улан-Удэниң почта-харылзаа техникумунуң 3-кү курузунда бот-ооредилге-биле өөренип турар. Ажылынга болгаш ооредилгеге кызымак Ямаа Сарагаевна 1970 чылдан эгелеп «Мөрен» колхозта почта салбырының начальнигинге томуйлаткан. Ооң киреринин мурнунда тус салбырынга ажылы сандаргай, солун, сеткүүл, пенсия, дузаламчы чедприлгезинде чамдык паштыктыг чүүлдер турган. Харылзааның дуржулгалыг ажылдакчызы ажылда четпестеин дарыы чайладып, коллективти мурпакчыларның одурууна деңнештир эки удуртуп келген.

Чонунга үлегерлиг бараан боон, харылзаа ажылынга хөй чылдарда үре-түнелдиг ажылдап келген Ямаа Долмажап эрткен чылын юбилей медалы-биле, бо чылын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар Күш-ажылдың Кызыл тук ордени-биле шаңпаткан.

С. ОЙДУП.

ООҢ НАЗЫНЫ 2700 ЧЫЛ

(Уланчызы. Эгези июль 15-те үнген солунда).

АРЖААН суур ак хову ортузунда турар. Арга ыяштыг черлерге чедер дизе 45-20 километр хире чоруур апаар. Өөк шынаазында колдуунда-ла чыраа, тал үнгеп чер. Ынчангаш ол уеде Өөк шынаазынга дыттар үнүп турган бе азы бо чудуктарны Аржаан чоогунда Чаңгызаштың кадыр берт сыннарындан, чок болза Ара-Эжимнин делгем сыпларындан сөөртүп тудган бе деп айтырыг тургустувуп кээр. Бир эвес ол чудуктарны үстүнде адаанывыс (азы оске-даа) черлерден сөөртken деп бодаар болза ол уе, ол ажыл-ишкижиниң караанга мындыг янзылыг чуруттуунун келир: аргамчы, сыдым, хүлер балдылар тутkан түс-чүс араттар тайга спртининн чоок дыттарын каш хонуктарда эолчежин шаптылап тургаш ужуруп, будуун аштап, доора кескеш, кудургайны куду чүүп бадырыптар. Адаанда тургандары оларның үштарын үттел, оон-моон оңон аът, шарыныңга төрепчилептерлер. Күргаг паит азы чыккылама соок ховуну кежилдир каш холгени солуп тургаш, ол чудуктарны чевет чоогунга экизэр. Аңаа тургандары оларны чонуп, хоорге аитээрлер...

ИЙИ мун чыл ажыг үеним дургузувда маңаа боон турган болуушкуннарны даан бодаарга мындыг.

— Бо овааның дугайын допчулаш чугаалап берип көрүнерем—деп, эш Маңнай-оолдан дилээримге, ол мынча диди:

— Баштай Михаил Петрович биле чугаалажып көрээли. Ол дуржулгалыг теогучу кижи-ле болгай, харын-даа бүгү делегейге билдингир.

Амдыы ужуражып, мендилешкеним Ленинградтан келген Михаил Петрович Грязнов шынаа-ла улуг эртемнерниң доктору, профессор эш Грязнов мээң-биле элээп чугаалажып, журналистер мындыг-ла болгай, кайда чүү болганын дораан-ла билип, дыңнай шаан алган турар деп баштактанглаан кижи. Бистиң аравыска мындыг чугаа базаа болган. Ол мени бо чер чурттуг деп билип алган мынча деп айтырды.

— Силер бо аржаанның суун ижип турган силер бе?

— Ийе, чежени ишпээн дээр боор. Кончуг соок кара суглa болгай. Маңаа турган чүпар-бажыңга буска шаптанып алгаш, үне халаап, аржаанны четтирип турган улус бие —деп, элээп хөөредим. Профессор хүдумаүрүп каап:

— Ам чүнү ижип турганыларны барып көрээлиидер — дилп.

Саргара ирээн аът сооктери чыткан кажаанның кырынга здертип келгеш мындыг табылбырны кылды: «Бо овааның улус тагдан бөөр аржаанныг деп дагып келген. Мында кайдыг-даа аржаан чок. Үнүп чыткан суг дээрге хорум адаанга доштардан ээрэн база хүндүс иезин дүне соогап хорум даштардан дерелип дамдылаап чыыткан сугну бүдүүлүк улус аржаан деп санап. дагыл, ижип турганы ол шынажыл».

ПРОФЕССОР эш Грязнов суур школазының ийи ээрээлин ажылдаар, дыштаныр чер кылып алган болду. Бис аңаа кээривиске ол стол кырында аът базынын соогун салып алган, бодаңган олур. Бисти чалап олурткаш, демги-ле ажык чаагай чаңыбиле айтырыг салды:

— Бо аъттың харын каш деп бодаар силер? Тыва улус мал-маган аразынга өскен болгаш кандыг-даа малдың эр-кызын, пазы харын соогундеп эндевес улус-ла болгай силер.

Салдынган айтырыгны дораан даап харыылаптарындан сеанигеш, элээп боданып, куу аът базын аңдара-дүңдере каап тур мен. Удургулары болгаш азыг диштери канчаныаап-даа боорга:

— Сес-он хар иштинде аъттыр, деп чугаалadым.

— Шын чодавас. Дүүн келген улус 10—15 харлыг боор дишкен чүве. Че, ону тускай эртемнигиер тодарадыптар, бо аъттарның пазының, эр-кызын база канчаар соп олурганын— бажыңче каккан бе, чүшкүүлээп бе деп чүвени тодарадып алыр эвеспе эш Маңнай-оол — деп, эртемден эжинге сумелевишаап, мээң кандыг айтырыгны сонуургап орарымны айтырды.

Амдыы эш Маңнай-оолга салган айтырыымны — бо чевет дугайында айтырыгны аңаа салдым.

Профессорнуң кылган дыңнадыы бо:

— Бистиң эравыстың мурнунда VII—VI вектерниң үезинде (Өөк культуразының үези ол), тодаргайларга 2000 —2700 чылдар мурнунда Тываның төрел аймак болуктеринге чурттап чораан улустардан бир баштыңчы маадыр кижи өлген. Ону орнукшудуп ажаагаи чевет бо. Чевет тураскаадды кылырынга Тываның девискээрине чурттап турган бүгү улустар киришкен деп бодаар мен. Чүге дээрге ам дээрезинде чевегниң бир талакы азыында безин он хире кажаа көстүп келди, кажаа бүрүзүнде 5 чедир аът сөөгү бар-дыр. Өлген кижиниң тываажан оранга мунар хөлгезин төрел болук бүрүзү эккеп турганы билдингир. Ынчангаш мында кылдынган кажаалар хөй болур ужурлуг.

ХООРЖҮТКЕН кижи ол кажаа бажыңнарның ортузунда, амдыы силерге көргүскеним, ийи дакпыр кылган сери кажаада чыдар. Ол кажааның чүгле азыын казып аштап алдывыс.

Чевег-овааның ниити хемчээли ховар дээн улуг, ону кылганы өскелерге домейлеппес онзагай байдалдыг. Ованың кырынга чыткан хорум 25 мун күбометр хемчээлдиг турган, ол даштыг сөөртүрүнге 10 мун хире автомашина херек турган (2,5 тонналаарга). Чевегниң кажааларының кырынга хем дажыя төккеп, оон кырында хая даштыг чыгаа. Ону төрел балүктерниң кижилери аът, шарыныңга чүдүрүп алгаш эккеп сурганнар болдур ийин.

Ам бо чевегниң төөгүге каны хире ажыктыын чугаалап көрейн. Бистиң болган делегейниң элээп хөй эртемденнери скиф үеэнинде азий тиңке мындыг чевегниң хевирлиг чевегдерни кылбайн турган деп санап турарлар. Мен каш чыл мурнунда Кавказка бо хевирлиг чевегни шинчилеп көргеш, скиф үеэнинде Евразияга мындыг чевеглерни кылып турган деп түнелдиг кылган кижи мен. Ол ам бадыткаттынар аңаар. Кавказка каскан чевегге 360 аът сөөгү чыткан, а хооржүткен кижиниң эт-херекселдерин үе-тагда-ла оорлар үптеп каапкан болган.

Бо чевег тураскаал будун болур ужурлуг. Оон тывылган чүүлдер тыва улустуң, харын-даа кижи төрелгетениң төөгүзүнден чаа арынны ажыдып, хөй чүүдерни чугаалап бээри чугаажок. Ол дугайын ам бир хөөрүнерге совуургадыр бис—деп профессор чугаазын дооскаш, меңээ чүген суглуун экеп көргүстү.

Амдыы шинчил органнывыс аът бажыңның аксынга чыткан суглук бо-дур. Хүлерден кылган, дээрбек уштарында баглары привээ. Оон эртемден уламчылады:

БАЗА уттуптар часкан-дыр мен. Тыва улустуң маадырлыг төөл чугаалары (эпостар) ол үеде тывылган болдур ийин. «Танаа-Херел», «Бокту-Кириш, Бора-Шээлей» дээн ышкаш тоолдарында маадырларның чаа дайынын, амыдыралын, олар өлүрге каңчаар хөөржүдүп турарын кандыг янзылыг чугаалап турар ийик. Төөл аңаа тыптып келбес-ле болгай, ук-утказы болур. Ол дугайын бо чевег база-ла балыткап чыдар, маадырны шынаа-ла онзагай байдалды хөөржүткендир.

Бо бүгүнү солуурган көргеш, чоруур деп турумда эртемденнер эштер Грязнов биле Маңнай-оол оларның ажылынга эки дузаны көргүзүп турары дээш районнуң, совхозтуң удуртукчуларынга өөрүп четтиргенин илередирин чагаап улус.

С. МААДЫ.

КИНО

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Хамраа» (индий фильм, 1 болгаш 2-ги киполар) 9.30, 12.25, 15.20, 18.15, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымынды 10.00, «Кочуургакты сотка олуртур» (америк фильм) 15.00, 16.55, «Гайдуктарның өжээни» 18.50, 20.35 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пеңиниң узун угу» 9.20, 13.00, «Курлавырның маадыры» 11.10, 15.00, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночымынды 15.30, «Амыдыралдың бир хуну» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Шиитпирлиг кыс» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Дошкун эртем» 18.30, «Лоттуң кадайы» 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Эртем үениң чайгылары» 19.00, 21.00 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Улуг кижилерге шүштүзүн чопшээрээш» 19.00, 21.00 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, аязыр. Республиканың чамдык черлеринге чаъс чаап, диңмирээр. Кызылга чагбас. Барыын утказыышкынның хаттың дургени секундада 5—10 метр, барыын районнарга 10—15 метр чедир күштелир.

Агаарның температуразы республикага 23—28, Кызылга 26—28 градус иэиг болур.

Тываның күрүненің кодээ ажыл-агый Дурбукулга станциязының коллективи дуржулга-бүдүүлге ажыл-агыйының мурнакчы саанчызы.

ТОЛЗАТМАА АРАПЧИНОВНА ОЮННУН

1971 чылдың июль 12-де хепертен мөөгээниге холбаштыр оон төрелдеринге болган чоок кижилеринге ханы кажыдалыв илергейлеп тур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24 харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдыралда киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кезээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 41-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргавза 32-75 телефонче болгаш.

Солун неделяда 6 катап үнер

ТЫВА АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу 1.).

ТС—00102.